
OPLÆG TIL PARALLELOPDRAG

Beskrivelse af indhold og format til et kommende parallelopdrag med titlen 'Stålsat By – udvikling af Frederiksværk med udgangspunkt i byens stærke industrielle kulturarv'

Indhold

- s. 2   **Indledning**
Læsevejledning
Kort over Frederiksværk og Frederiksværk Bymidte
- s. 4   **Del 1: Formål og proces**
Baggrunden
Visionen
Forundersøgelsen
Datagrundlaget
Projektets fokus og særlige greb
Projektets centrale begreber
- s. 09   **Del 2: Hovedpointer fra de tre analyser og screening af bymidteplan**
Kulturhistorisk analyse
Fysisk analyse
Bylivsanalyse
Screening af Plan- og Agenda 21, strategi 2011-2023
- s. 14   **Del 3: Forskellige læsninger af byen**
Oversigt over de 9 læsninger af Frederiksværk
1. Frederiksværk i verden
  2. Sanselig industri
  3. Industrikulturens skjulte fortællinger
  4. Kanalen – byens ryggrad
  5. Byer i byen
  6. Hvor er centrum?
  7. Historien krydser hverdagslivet
  8. Forbindelser med historie
  9. Ankomsten til byen
- s. 34   **Del 4: anbefalinger til videre proces**
Opgaven kort
Afgrænsning
Demonstrationsværdi
Parallelopdraget som metode
Forventet resultat af parallelopdrag
Opgavens fagområder
Organisering
Proces
Varighed
Økonomi
Processen herfra

Indledning

Dette notat afslutter forundersøgelserne til projektet *'Stålsat By – Udvikling af Frederiksværk med udgangspunkt i byens stærke industrielle kulturarv'* og lægger op til et kommende parallelopdrag med samme titel. Notatet er udarbejdet i efteråret 2012 af Hausenberg i tæt samarbejde med Halsnæs Kommune og Industrimuseet Frederiks Værk.

Formålet med notatet er at give partnerskabet bestående af Halsnæs Kommune og Realdania grundlag for at vurdere udviklingsperspektiverne, det faglige indhold og formatet på et efterfølgende parallelopdrag.

Forundersøgelserne omfatter tre delanalyser af henholdsvis 1) byens industrielle kulturarv 2) byens fysiske struktur og 3) byens hverdagsliv. Derudover har forundersøgelsen inkluderet en screening af den aktuelle fysiske og strategiske planlægning i Frederiksværk.

Endelig bygger forundersøgelserne på en faglig besigtigelse, hvor en række eksterne eksperter har bidraget med deres læsninger af stedet og Frederiksværks særlige potentiale som by. Desuden er der gennemført en række aktiviteter i samarbejde med byens erhvervs- og kulturaktører med henblik på at intensivere dialogen om de oplevelsesøkonomiske perspektiver i arbejdet med byens industrielle kulturarv, samt en række møder med interne og en ekstern formidlingseksperter med henblik på at analysere og beskrive de formidlingsmæssige problemstillinger og muligheder.

Arbejdet er forelagt og debatteret med byrådet undervejs, og der er stor politisk opbakning til projektet.

Læsevejledning

Første del af notatet opridser i kort form det overordnede formål med Stålsat By og skitserer processen - herunder den politiske forankring og inddragelse af lokale og eksterne aktører.

Anden del af notatet opsummerer hovedpointerne fra de tre analyser samt de relevante hovedlinjer i Plan- og Agenda 21 strategien for Frederiksværk 2011-2023.

Tredje del ser på tværs af foranalyserne og giver forslag til en række læsninger af byen. De skal hjælpe deltagerne i parallelopdraget med at forstå byens særlige karakteristika og inspirere dem til, hvordan de kan udvikle et samlet greb i arbejdet med byens industrihistorie.

Fjerde del udgør det egentlige oplæg til opgaven for parallelopdraget og formalia i forbindelse hermed.

Det er intentionen, at en bearbejdet udgave af notatet kan udgøre en central del af et kommende opgavebrief til parallelopdraget.

God læselyst!

Kort over Frederiksværk

Frederiksværk

Frederiksværks bymidte

DEL 1

FORMÅL OG PROCES

Dette projekt bygger videre på et mangeårigt målrettet arbejde med at synliggøre Frederiksværks stærke industrikultur og gøre byens historie mere selvforklarende. De følgende sider opsummerer fundamentet og præsenterer målsætningerne for projektet.

Baggrunden

Projektet 'Stålsat By – Udvikling af Frederiksværk med udgangspunkt i byens stærke industrielle kulturarv' bygger videre på et målrettet arbejde med at synliggøre Frederiksværks unikke industrielle historie og gøre industrikulturen til omdrejningspunkt i en helhedsorienteret byudvikling. Et arbejde som Halsnæs Kommune og Industrimuseet Frederiks Værk igangsatte i begyndelsen af 00'erne.

Projektet bygger videre på følgende:

- 2007: Udpegning af Frederiksværk som ét af Danmarks 25 nationale industriminder
  - 2008: Dokumentet: Frederiksværk bymidte. Byens udvikling. Visioner og retningslinjer
  - 2008-2010: Kulturarvskommuneprojektet 'Stålsat Kulturarv'
  - 2011: Dokumentet 'Frederiksværk – En stålsat Vision'
- I tillæg hertil er kulturarv udpeget som et af seks temaer i kommunens planstrategi, med et ønske om, at synliggørelse og formidling af kulturarven indgår som et integreret element i byudviklingen.

Visionen

Frederiksværks industrielle historie har både haft betydning lokalt, nationalt og internationalt:

Lokalt har stålindustrien i Frederiksværk til alle tider været byens livsnerve. Industrien har leveret arbejdspladser og givet næring til en stærk identitet som arbejderby.

Nationalt har byens kanonstøberi og krudtværk i mere end et århundrede leveret destruktionsteknologi til det danske forsvar; og senere har jernstøberiet leveret køkkenredskaber og kakkelovne til den voksende arbejderbefolkning i landets store industribyer.

Internationalt har byens driftige industrifolk gennem tiden sat sig spor i alle afkroge af verden. Kanoner med indskriften Frederiks Werck findes i dag i mere end 60 forskellige lande verden over, herunder bl.a. Marokko, Indien, England, Iran, Rusland, Canada, St. Thomas og St. Croix. Dertil kommer, at stålplader fra Frederiksværk er endt som skibe i handelsflåden, og den dag i dag ankommer råstålet i gigantiske blokke kaldet 'slaps' fra Sibiriens indre og forarbejdes, inden stålet igen sendes ud i verden.

Industrikulturen i Frederiksværk er således ikke et fortidslevn. Den lever fortsat i kraft af stålvalseværket og de mange følgeindustrier. Senest er der indgået et partnerskab med Danmarks Tekniske Universitet (DTU), Anvendt Kommunal Forskning (AKF) og to lokale virksomheder. Partnerskabet hedder Center for Stålproduktion og Metalforarbejdning (CMS) og har til formål at etablere nye forretningsområder inden for stål. Det er målet, at stålindustrien ved hjælp af innovation fortsat skal spille en betydelig rolle for erhvervslivet og beskæftigelsen i Halsnæs.

Byens industrihistorie er dermed også dens fremtid. Men alt for meget af historien er i dag ufortalt og skjult for den uindviede. Historiske elementer ligger gemt under jorden, de fleste tror, at kanalen er en å og ved ikke hvorfor, at byens kulturhus hedder Gjethuset. Kun de allerfærreste har nogensinde fået adgang de enorme stålværksarealer på havnen.

Arbejdet med industrihistorien handler derfor ikke om fastfryse byen og gøre den til en historisk kulisser, men om at synliggøre og bruge industrikulturen aktivt til at skabe endnu mere dynamik, kvalitet, udvikling, oplevelser, profil og stolthed.

Halsnæs Kommune har i 2011 gjort *Kulturarv* til ét af i alt seks temaer i kommunens aktuelle planstrategi. De øvrige er:

- *by- og boligliv*
- *natur*
- *trafik*
- *erhverv, beskæftigelse og uddannelse*
- *kystliv*

I dette projekt retter kommunen og Realdania således fokus mod *kulturarven* – både de historiske bygninger, vejforløb og monumenter; og på de historier, personer, internationale forbindelser, lugte og lyde, som alle udgør en del af fortællingen om industribyen. Formålet med projektet er, at byens borgere og besøgende fremover umiddelbart skal kunne aflæse byens historie, og derigennem få en bedre forståelse for, hvorfor byen ser ud som den gør, få interessante oplevelser og fortællinger med sig hjem og endelig få en fornemmelse af en by, hvor man er stolt af sine industrielle rødder og bruger dem til at navigere efter.

VISIONEN

Den langsigtede vision for arbejdet med byens industrielle kulturarv er derfor, at udvikle Frederiksværk i retning mod:

- En by med borgere, der ved, at de ikke er rundet af landbrug, men af stål
- En by med en markant, selvforklarende og levende historie
- En by hvor en lang tradition for stålproduktion og metalforarbejdning aktiveres i arbejdet med at skabe vækst og nye arbejdspladser
- En by hvor en synlig og formidlet historie bidrager til:
  - En skærpet profilering og bybranding
  - Øget bosætning og turisme
  - Kobling af byens rekreative og historiske værdier
  - Flere og stærke oplevelser i byen

Selvom det er den industrielle kulturarv, som er det centrale tema i det kommende parallelopdrag, vil det naturligvis vurderes positivt, hvis løsningsforslagene kan bidrage til kommunens øvrige udviklingstemaer.

Forundersøgelsen

Forundersøgelsen er gennemført i løbet af 2012 og skaber grundlaget for at gennemføre et efterfølgende parallelopdrag i 2013. Parallelopdraget skal give kommunen input til en samlet strategi for arbejdet med byens industrielle kulturarv og samtidigt udpege en række konkrete projekter og indsatsområder, som det er relevant at starte med.

Datagrundlaget

Forundersøgelsen har taget udgangspunkt i den lokale viden som særligt Halsnæs Kommune og Industrimuseet Frederiks Værk besidder.

En række eksterne eksperter har bidraget med et perspektiv udefra og givet afgørende faglige input til, hvordan man kan arbejde med koblingerne mellem byens historie og byens udvikling.

En række udvalgte borgere har bidraget til, at vi har fået indsigt i byens hverdagsliv gennem forskellige gruppers opfattelser og brug af byen. Dette for at sikre at projektet opnår bredest mulige forankring og medtænker de grupper, som ikke typisk opfatter sig som en del af byudviklingen.

Projektets fokus

Projektet skiller sig ud og er nyskabende på i hvert fald to måder.

1. FORMIDLING + FYSIK

Selv når byudviklingsprojekter har fokus på kulturarv, så er de fleste parallelopdrag og konkurrencer først og fremmest henvendt til arkitekter (med underrådgivere). Vi ønsker at gennemføre et parallelopdrag, som i lige høj grad er henvendt til formidlingseksperter som arkitekter. Opgaven skal ligeligt vægte fysiske indgreb og formidlingsinitiativer. Dette skal afspejles i formuleringen af opgaven, krav til teamsammensætningen og vurderingskriterierne. Vi ønsker, at historiefortællingen i byens rum henvender sig til flest mulige ved at benytte en stor variation af platforme og ved at appellere til alle sanser.

2. HVERDAGSBY + KULTURARV

I arbejdet med at bevare bygningsarven i vore byer og landskaber ser vi en tendens til alene at udvælge de historiske værdier ud fra rent historisk faglige perspektiver. Dermed risikerer kulturarven at blive små isolerede øer af historisk værdi midt i den moderne by eller landskab. I Frederiksværk er det tanken, at industrihistorien nok er væsentlig i sig selv, men at den først og fremmest skal være en driver for byens udvikling. Den skal være integreret i hverdagens oplevelser, i arbejdslivet, i kulturlivet, i turismen og erhvervsudviklingen. Derfor skal udpegningen af steder med historisk værdi, forslag til fysiske indgreb og formidlingstiltag alle afspejle en indsigt i og forståelse for, hvordan nutidens hverdagsby fungerer. Folk skal ikke anstrenge sig for at møde historien, men historien skal omvendt anstrenge sig for at være til stede, der hvor folk er og lever deres daglige liv.

Projektets centrale begreber

Byens industrielle kulturarv

Projektet arbejder ud fra en bred og inkluderende opfattelse af *byens industrielle kulturarv*. Byens historiske potentiale finder vi dels i form af fysiske spor i byen (bygninger, vejforløb og landskabstræk), hvoraf nogle fortsat er synlige og andre kun beskrevet i historiske kilder. Dels i fortællingerne om livet blandt byens borgere til forskellige tider og endelig i historien om de folk,

---

som gennem tiden så mulighederne og skabte industrien. Vi bruger betegnelsen *industriel kulturarv* som et samlet begreb for alle de elementer (spor, levn, artefakter og kilder), vi forestiller os skal indgå i en fremtidig synliggørelse og formidling af byens historie. Vi har bevidst valgt ikke at anvende begreber som SAVE, KIP og Kulturmiljø, der alle er metoder til at prioritere og udvælge historiske værdier, som anvendes i den fysiske planlægning.

Læsninger

Projektet arbejder med en række *læsninger* af Frederiksværk. Disse læsninger er fremkommet på baggrund af det analytiske arbejde på tværs af analyserne og er inspireret af en række eksterne eksperter, der indledningsvist fik til opgave at læse stedet med udgangspunkt i deres forskellige faglige kompetencer inden for hhv. fysisk planlægning, industrikultur og landskabsarkitektur. En læsning af et sted afkoder et steds særlige karakteristika, potentialer og udfordringer og giver dermed en nøgle til at forstå et steds kompleksitet og særlige identitet. Da Frederiksværk rummer 250 års kontinuerlig industrihistorie og ikke ligner andre byer, har læsningen været et vigtigt analytisk redskab i forhold til at præcisere og lokalisere, hvorfor Frederiksværk fremstår anderledes og særligt 'frederiksværksk'. Læsningerne skal derfor både ses som måder at forstå byen på og forslag til formidlingsmæssige og fysiske greb, hvorpå man kan udvikle byen med udgangspunkt i Frederiksværks unikke identitet og industrielle kulturarv.

DEL 2

HOVEDPUNKTER FRA FORUNDERSØGELSEN

Forundersøgelserne omfatter tre delanalyser samt en screening af den aktuelle fysiske og strategiske planlægning i Frederiksværk med udgangspunkt i Frederiksværk bymidteplan. De tre delanalyser omfatter 1) byens industrielle kulturarv, 2) byens fysiske struktur og 3) byens hverdagsliv. Dette kapitel sammenfatter en række hovedpunkter fra de tre delanalyser og bymidteplanen med henblik på, at pege videre frem mod en række mulige temaer i det kommende paralleloppdrag.

Hovedpointer fra 1) Analyse af Frederiksværks industrielle kulturarv

- Frederiksværk er baseret på 250 års ubrudt industrihistorie, som i overensstemmelse med internationale periodebetegnelser kan inddrages i tre industrielle perioder: 1) protoindustri (1700-1856), 2) industri (1857-1939) og 3) senindustri (1940 til i dag).
- Fælles for perioderne er, at vandkraften fra Arresøkanalen har været bestemmende for placeringen af fabriks- og industrianlæg og dermed for byens fysiske udvikling og struktur. Kanalen har derfor gennem flere hundrede år fungeret som byens primære lokaliseringsfaktor og ryggrad.
- Særligt Gjethusområdet og Krudtværksområdet har haft kontinuerlig produktion af krudt, kugler og kanoner fra 1750'erne til 1960'erne og udgør tyngdepunkterne i den industrihistoriske fortælling.
- I den protoindustrielle periode er der fem områder i og nær Frederiksværk, som er vigtige for forståelsen af den industrielle udvikling. Dette drejer sig om 1) Gjethusområdet, 2) Strandgade, 3) Kobbervalseværket, 4) Krudtværket og 5) Arresødal. Herunder er Krudtværket unikt og det eneste, som findes af sin art i verden.
- Den protoindustrielle periode knytter an til store personer fra Danmarkshistorien som fx Kong Frederik d. 5 og J. F. Classen samt en række udenlandske håndværksmestre, som tilfører Frederiksværk den nødvendige teknologi og know-how.
- De kanoner, som produceres i Frederiksværk distribueres til 67 forskellige steder fordelt over hele verden. Produktionen af krudt, kugler og kanoner forbinder således Frederiksværk med resten af verden.
- I den industrielle periode er det særligt 1) Jernstøberierne i forbindelse med Gjethuset samt 2) Hærens Krudtværk i forbindelse med Krudtværksområdet, som udgør de to vigtige produktionsområder. Frederiksværk udbygges desuden med havnen og jernbanen i denne periode.
- I den industrielle periode er produktionen kendetegnet ved en række samfundsmæssige omvæltninger som overgangen fra håndværk til samlebåndsproduktion, skiftet fra fabriksherresystem til fagforeninger og velfærdsstat samt udviklingen fra arbejderboliger i Strandgade til alment nyttigt boligbyggeri.
- I den senindustrielle periode er det særligt 1) Havnestøberiet, 2) Det danske Stålvalseværk og 3) Elektrostålværket, som er de vigtigste produktionsområder. Hertil kommer 4) en række boligområder samt 5) Krudtværket, som er i brug helt frem mod 1960'erne.
- Stålvalseværket har tradition for åbenhed og har tidligere været et 'must see' for udenlandske og prominente gæster til byen. I dag er det ikke muligt at besøge værket og det 400.000 kvadratmeter store område, som bl.a. tæller havn, spor, veje, kontorer, laboratorier, haller og magasiner, og udgør Danmarks eneste stadig fungerende stålindustri.
- Se 'Analyse af byens industrielle kulturarv' for hele analysen.

Hovedpointer fra 2) Frederiksværks fysiske struktur

- Frederiksværk er ikke som andre byer. Frederiksværk er ikke skabt omkring et centralt torv, en kirke eller en togstation. Frederiksværk er bygget op omkring en tidlig militær- og metalindustri med den energiforsynende kanal som det afgørende og strukturerende element.
- Frederiksværks historiske skelet orienterer byen i øst-vestgående retning.
- Det moderne Frederiksværk udviklede sig ikke som det historiske Frederiksværk langs den øst-vestgående kanal, men derimod langs en nord-sydgående infrastruktur.
- Der hvor Frederiksværks moderne struktur krydser det historiske skelet opstår nogle punkter af særlig relevans. Disse punkter rummer et potentiale til at formidle byens særlige karakter, men de fleste fremstår i dag rodede og udefinerede.
- Frederiksværk har en sjælden spektakulær topografi. Istid og de efterfølgende landhævninger har efterladt et kuperet landskab med en kystskrænt, som indrammer byen med de foranliggende flade eng- og strandarealer. Senere er industriområder ved fjorden kommet til.
- Frederiksværk har en række attraktioner af henholdsvis grøn og blå karakter. Istiden har formet fjorden, kystskrænten og Arresø, som er tre væsentlige landskabskvaliteter. Også kanalerne bidrager til Frederiksværks blå kvaliteter og udgør en af byens unikke rekreative karakteristika. Dog kunne kanalernes potentiale udnyttes bedre.
- Ankomsten til en by er med til at forme ens opfattelse af byen og dens identitet. I 1700-tallet ankom man til det militærindustrielle kompleks gennem en byport. I dag er ankomstmarkøren først og fremmest den store rundkørsel med kunst i udkanten af byen.
- Hvor er Frederiksværks centrum? Dette umiddelbart enkle spørgsmål er svært at svare entydigt på. Er centrum ved Gjethuset, ved gågaden, ved stationen eller ved Nordcentret? Ingen af stederne formår fuldt ud at manifestere sig som byens kerne og Frederiksværk har således mange – eller ingen – centre.
- Konsekvensen af mange små byer i byen er, at forsider og bagsider overalt er blandet sammen. Det bidrager til en diffus, men også oplevelsesrig rumlighed.
- Frederiksværks bymidte opleves meget parkeringsvenlig. Parkeringspladserne er dominerende i bybilledet og resulterer i, at der ikke er noget sted i Frederiksværk, som fungerer som byens egentlige plads.
- Se 'Fysisk Analyse' for hele analysen.

Hovedpointer fra 3) Bylivsanalyse

- Frederiksværk er kendetegnet ved at have en levende og divers bymidte med både dagligvarehandel, shopping, kulturliv og arbejdspladser. Størstedelen af byens institutioner ligger ligeledes centralt placeret.
- Modsat biltrafikken i Frederiksværk, som følger de etablerede hovedtrafikårer og er godt forsynet med en lang række parkeringspladser, finder den bløde hverdagstrafik sine egne veje bag om byen eller på tværs af store veje. Byens utraditionelle opbygning gør byen vanskelig at orientere sig i – men god at gå på opdagelse i.
- Hverdagsbevægelserne gennem byen tegnes bl.a. af flows fra gymnasiet til gågaden, som krydser den befærdede Peder Falsters Vej, samt af cyklist-flow gennem byen, som skyder genvej over fortovet langs kanalen mellem Allégade og Torvet.
- Byens mødesteder er kendetegnet ved at være populære og inkluderende på tværs af byens forskellige sociale og kulturelle lag. Blandt de formelle mødesteder kan nævnes 1) Gjethuset, 2) Krudtværksområdet, 3) Biblioteket og 4) Skjoldborgparken. Blandt de uformelle mødesteder kan nævnes 1) Nordcentret og den spanske trappe, 2) gågaden, 3) græsplænen ned til kanalen og 4) kanalerne.
- De kulturhistoriske steder bruges og har værdi – men først og fremmest på grund af deres rekreative kvaliteter og nutidige funktioner. Byens historiske bevidsthed – og disse steders historiske fortællinger – kan med fordel styrkes og synliggøres.
- Byens selvforståelse er i nogen grad rundet af industrikulturen – men denne kan igen kobles stærkere til stederne og den nutidige by. Mange lokale frederiksværkere henviser med stolthed til Gjethuset, og stort set alle frederiksværkere har en tilknytning til Stålvalseværket, men de fleste kender ikke til byens 250 års ubrudte og unikke industrihistorie.
- Mange frederiksværkere forstår det nutidige Frederiksværk som en romantisk kanalby – og forbinder fx kanalen med idyl frem for stål. Kanalen spiller en vigtig rolle i byens hverdagsliv og har bl.a. bidraget til udtrykket 'Nordsjællands Venedig'. De færreste forbinder kanalen med byens rå militær- og industrihistorie.
- For den udefrakommende, fx sommerhusgæsten, er Frederiksværks industrielle identitet i mindre grad synlig. En sommerhusgæst oplever fx Gjethuset som en smuk bygning, men ved ikke at bygningen rummer byens kulturhus – og hvad betyder 'gjet'? Det er således vanskeligt for udefrakommende at koble den nutidige by til kulturhistorien.
- Dette gælder i endnu højere grad byens usynlige spor fra industrihistorien. Skjulte fortællinger som fx Kobbervalseværket, som ligger gemt under jorden. Når kulturarven ikke er synlig i bybilledet, forsvinder fortællingerne også.
- Se 'Bylivsanalyse' for hele analysen.

Screening af Frederiksværks bymidteplan og Plan- og Agenda 21 Strategi 2011-2023

- Fokus på sundhed og livskvalitet, bl.a. ved at medtænke sundhed i den fysiske planlægning. I forlængelse heraf har Halsnæs Kommune særligt fokus på sundhedsstier og sundhedsspor ud i grønne landskaber.
- Fokus på børn og unge, herunder at unge klarer sig godt i uddannelsesmiljøer og på arbejdspladser. I dag er uddannelsesniveaulet lavere og arbejdsløsheden højere for unge under 30 år i Halsnæs Kommune i forhold til resten af landet.
- Klimaprioritering. Halsnæs Kommune er klimakommune og har indgået en aftale med Danmarks Naturfredningsforening med en forpligtelse på en årlig CO2-reduktion på 2 procent. Derudover har Halsnæs Kommune gennemført et ESCO-projekt (Energy Service Company), som indtil videre er Danmarks største kommunale aftale om at spare på energien. Kommunens bygninger har i den sammenhæng gennemgået en række større energibesparende tiltag.
- Fokus på samarbejde med borgere, erhvervsliv og foreninger i planlægning og udvikling af kommunen og byerne. Kommunens fokus på partnerskaber ses bl.a. i forhold til Virksomhedsnetværket F5.
- Tiltrækning af borgere med forskellig baggrund og alder ved at tilbyde et bredt udbud af boliger. Der er bl.a. fokus på udvikling af boligområder til børnefamilier, etablering af legepladser og byrum målrettet børnefamilier.
- Udvikling af stiforbindelser mellem byens grønne byrum og attraktioner, attraktive og trygge stier for fremme af cykel- og gangtrafik, stier fra boligområder til skoler, stationer, arbejdspladser og handelsliv samt stier til rekreativt brug. Alle stier skal ikke kunne det samme.
- Styrke adgangen til de grønne områder og åbne op for det grønne, herunder adgangen til Krudtværksområdet og udvikling af området som byens rekreative kile.
- Udvikling af en bæredygtig oplevelsesøkonomi med kulturarven som drivkraft med fokus på den stadig aktive industri samt genanvendelse af de fredede og bevaringsværdige bygninger. Endelig vil kommunen formidle kommunes kulturarv, så værdierne bliver synlige og levende.
- Styrkelse af kanalmotivet som Frederiksværks kendetegn.
- Byudvikling mod vandet og bedre fysiske og visuelle forbindelser mellem byen og Roskilde Fjord. Halsnæs Kommune har generelt fokus på at åbne byen op mod Roskilde Fjord og udvikle havneområderne, fx i form af en kanalby.
- Udvikling af en mangfoldig og sammenhængende by, som indbyder til ophold. Fokus på aktivering af byrum samt investeringer i byinventar samt udvikling af Nørregade, Peder Falsters Vej og Hermannsgade.
- Se 'Frederiksværk Bymidte' og 'Plan- og Agenda 21 Strategien' for flere detaljer.

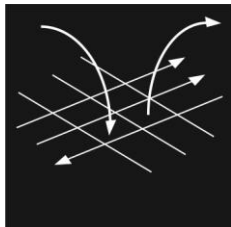
DEL 3

Forskellige læsninger af Frederiksværk

På baggrund af foranalyserne præsenterer vi i det følgende en række forskellige læsninger af byen, som kan hjælpe den udenforstående med at forstå Frederiksværk og dens særlige potentialer. Læsningerne skal fungere som inspiration til de deltagende teams i parallelopdraget. Vi forventer at deltagerne i parallelopdraget lader sig inspirere – og ikke diktere – af disse læsninger i udarbejdelsen af deres forslag.

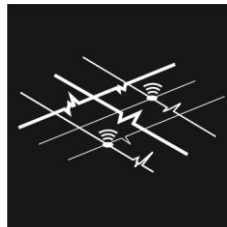
Oversigt over de 9 forskellige læsninger af Frederiksværk

FREDERIKSVÆRK I VERDEN

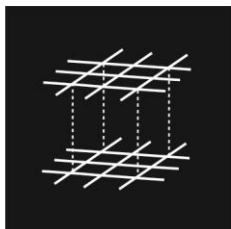
Læsning 1 lægger op til at synliggøre Frederiksværks internationale relationer.

SANSELIG INDUSTRI

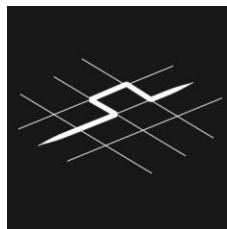
Læsning 2 lægger op til at arbejde med industriens lyde, lugte og visuelle udtryk.

INDUSTRIKULTURENS SKJULTE FORTÆLLINGER

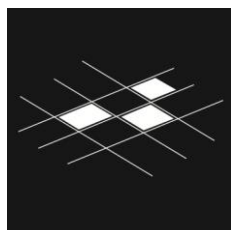
Læsning 3 lægger op til at gøre en dyd ud af den utilgængelige industri og skjulte historie.

KANALEN - BYENS RYGRAD

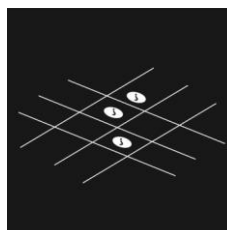
Læsning 4 lægger op til at arbejde med kanalen som Frederiksværks bærende struktur på tværs af byens historiske, sociale og kulturelle lag.

BYER I BYEN

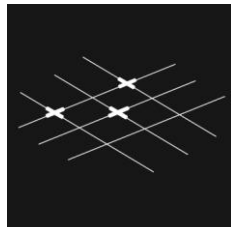
Læsning 5 lægger op til at arbejde med byens særlige evne til at overraske og byde på mange forskellige stemninger og strukturer.

HVOR ER CENTRUM?

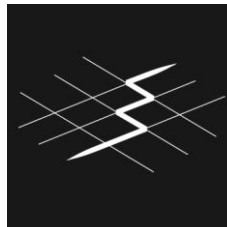
Læsning 6 lægger op til at diskutere, hvordan Frederiksværk skal forholde sig til sit skisma mellem på én gang at have mange og intet centrum.

HISTORIEN KRYDSE HVERDAGSLIVET

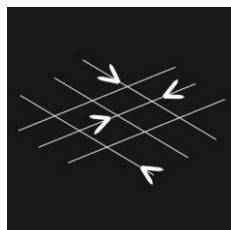
Læsning 7 lægger op til at lokalisere de steder, hvor der både er væsentlige historier at fortælle og mange mennesker, som færdes i hverdagen.

FORBINDELSER MED HISTORIE

Læsning 8 lægger op til at se på de strukturer og forbindelser som gør at byen hænger sammen.

ANKOMSTEN TIL BYEN

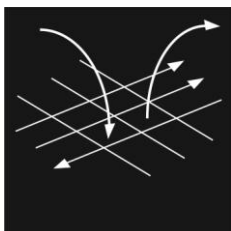
Tema 9 sætter fokus på at arbejde visuelt, fysisk og formidlingsmæssigt med præsentationen af Frederiksværk.

1. FREDERIKSVÆRK I VERDEN

Frederiksværk har historisk set altid været tæt forbundet med resten af verden – både hvad angår personer, arbejdskraft, råvarer, produkter, know how og visioner. Den kulturhistoriske analyse beskriver, hvordan Frederiksværk blev grundlagt med engelsk forbillede af datidens bedste udenlandske ingeniører fra bl.a. Frankrig, England og Holland. De kanoner, som blev støbt på Gjethuset i 1700-tallet findes i dag bl.a. i Indien, USA og Nordafrika, mens krudtet bestod af svovl fra Island og salpeter fra kolonierne. I dag er Stålværket russisk ejet og råmaterialet til stålpladerne fra Sibirien. Aktuelt rækker Stålsat By desuden ud i verden med ambitionerne om at komme på UNESCOs liste over verdenskulturarv og blive anerkendt som europæisk og internationalt industriminde.

Med læsningen *Frederiksværk i verden* lægges der op til at synliggøre Frederiksværks internationale relationer – både indenlands og udenlands – med henblik på at understøtte fortællingen om Frederiksværks åbenhed mod verden og Stålsat By som en global by allerede før globaliseringen.

Læsningen *Frederiksværk i verden* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

- Hvordan skal man formidle historien om de internationale eksperter, der skabte industrien og byen?
- Hvordan skal man formidle relationen mellem byen og et globalt marked for stål og destruktions teknologi?
- Hvordan kan man markedsføre Frederiksværk som en destination for international kulturarvsturisme?
- Hvordan øger man omverdens kendskab til Frederiksværk?
- Hvordan synliggør man de spor, som Frederiksværk har efterladt i form af kanoner og andre produkter rundt om i verden?
- Hvordan kan man bruge tilstedeværelsen af produkter fra Frederiksværk rundt om i verden til at øge den lokale stolthed?
- Hvordan kan man generelt understøtte projekt Stålsat Bys internationale udsyn, relevans og ambitioner?
- Hvordan skal man formidle nutidens stålværks forbindelser med resten af verden – både i forhold til produkter, råvarer, personer og arbejdskraft?
- Kan man tilføre værdi til eksportprodukter ved at tydeliggøre deres oprindelse fra stålbyen Frederiksværk. (eksempelvis med et ” Produced in Frederiksværk – Steel Capital of Denmark” stempel i alle stålplader, der udskibes)?
- Hvordan kan man forstærke og formidle historien om Frederiksværks mange stålarbejdere med rødder i andre lande?

2. SANSELIG INDUSTRI

Selvom Frederiksværk i dag har mange idylliske træk som kanalby og af mange opleves som Nordsjællands Venedig, er byens kulturhistoriske DNA langt fra romantik og stokroseidyl, men i stedet rundet af krudt, kugler og stålproduktion. 1700-tallets Frederiksværk var en larmende, farlig og højteknologisk industriby, hvis hovedproduktion bestod i omfattende kanon- og krudtleverancer til nationale og internationale krigsmagter, sørøvere og koloniherrer. Byens skyline blev tegnet af skorstene, osen fra trækulsbrændingen lå tungt i gaderne, og størstedelen af byen bestod helt op til 1960'erne af utilgængelige og farlige produktionsområder. I dag er de fleste skorstene væk, men at Frederiksværk er en levende industriby kan stadig sanses. Eksempelvis når lyset i hele byen blinker, fordi værket tænder for elektroderne i smelteovnen, eller når lyden af en stålplade, der ramler mod jorden, rumler gennem byen. At byen er en arbejderby ser man blandt andet på de mange blå kedeldragter, knallerter og små arbejderboliger.

Med læsningen *Sanselig industri* sættes der fokus på industrikulturens lyde, lugte og visuelle udtryk som elementer, der kan bidrage til at formidle oplevelsen af Frederiksværk som Stålsat By.

Læsningen *Sanselig industri* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

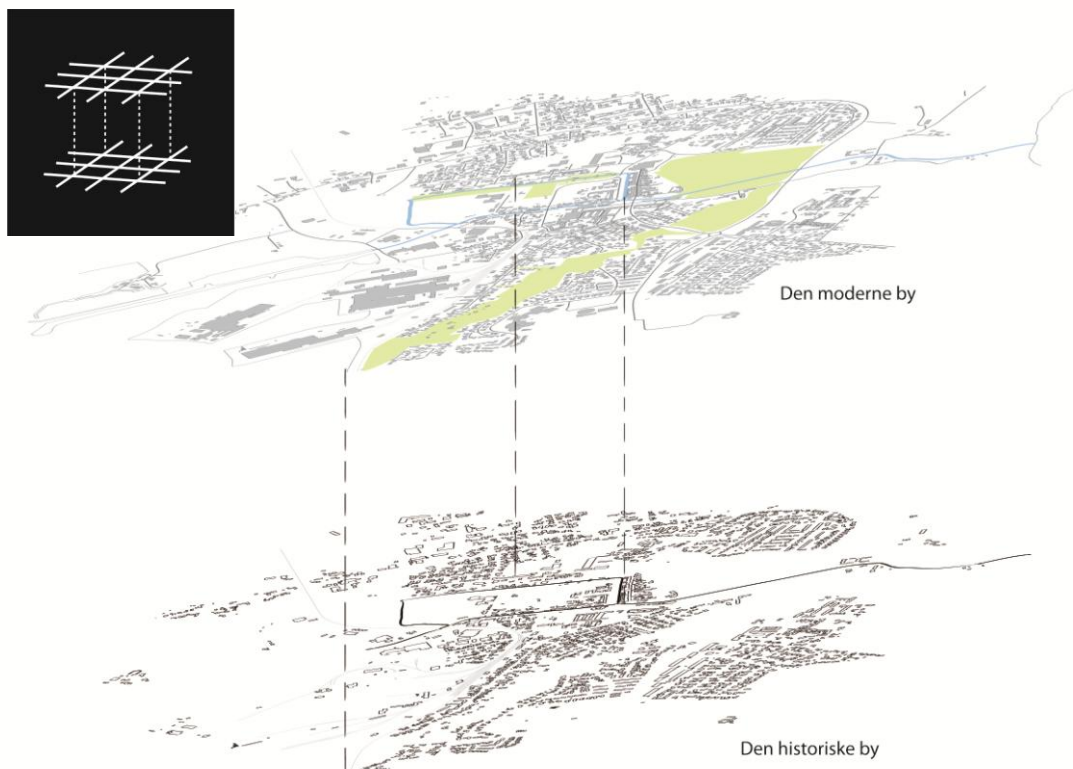
- Hvordan kan et fokus på det sanselige udfordre forestillingerne om Frederiksværk som romantisk og idyllisk kanalby og understøtte byens identitet som rå arbejderby?
- Hvordan kan en formidling der inddrager sanserne gøre det muligt at nå flere målgrupper end traditionel historieformidling?
- Hvordan kan konceptet Stålsat By omsættes til indtryk, der kan opleves med sanseapparatet?
- Hvordan skal særligt lyd og industrialismens lydbilleder inddrages i formidlingen af Frederiksværk som Stålsat By?
- Hvordan skal man engagere byens borgere i formidlingen af byens historie (skoleelever, foreninger, museum m.fl.)?
- Hvordan kan historiens personer, steder, bygninger, objekter m.m. gøres nærværende og levende via en sanselig formidlingsstrategi?
- Hvordan kan en formidling af industrialismens fortællinger med fokus på det sanselige bidrage til at styrke en lokal selvforståelse og stolthed blandt frederiksværkerne over at bo i 'Stålets By'?

3. INDUSTRIKULTURENS SKJULTE FORTÆLLINGER

Hvad betyder Gjet?, spørger en sommerhusgæst om Gjethuset, som jævnligt er i Frederiksværk. Ikke nok med at huset har et mystificerende navn, man undlod også at genopføre husets oprindelige skorstene, hvilket ifølge byens museumschef bidrager til den udbredte misforståelse, at Frederiksværk er vokset op omkring en gammel hovedgård og ikke et kanonstøberi. Den af krigsfanger gravede kanal mellem Arresø og Roskilde Fjord, som oprindeligt leverede den energi, der var forudsætning for byens opblomstring, er i dag flankeret af 'Å-stien' og 'Å-grillen'. At kanalens oprindelige egetræsbund og stensatte vægge efterhånden er forsvundet og dækket af vegetation bidrager til billedet af et romantisk å-forløb. Store dele af Frederiksværks industrihistorie ligger på denne vis og lurer lige under overfladen på nutidens hverdagsby. Helt bogstaveligt som i tilfældet med Kobbervæverket, hvor en omfattende industriarkæologisk udgravning i 2003-04 viste, at hele produktionsanlægget ligger lige under græstæppet. Eller i overført betydning som i tilfældet med Stålværket, som på den ene side er helt centralt for byens selvforståelse, men som samtidigt er en lukket og nærmest mytisk by i byen. Rygterne går om de udenlandske ejere og ind imellem lyder mærkelige hule drøn, når der arbejdes i hallerne bag det meterhøje hegn.

Man kan derfor let få en fornemmelse af, at Frederiksværk består af to lag. Nederst ligger det historiske Frederiksværk struktureret omkring kanalen og oven på dette ligger en moderne velfærdsby med indfaldsveje, indkøbscentre, boligblokke og rundkørsler. Indimellem stikker det historiske lag igennem og indgår i nutidens by. Andre steder er det historiske lag helt visket bort. Men mange steder ligger det historiske lag lige under overfladen og venter på at blive synliggjort og formidlet.

Med læsningen *Industrikulturens skjulte fortællinger* sættes der fokus på, hvordan man kan bruge det skjulte, det utilgængelige, misforståelserne og paradokserne som elementer i en kreativ formidling af byens industrielle kulturhistorie.

Læsningen *Industrikulturens skjulte fortællinger* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

- Hvordan formidles et sted, som ikke er tilgængeligt, så det alligevel bliver nærværende for den lokale frederiksværker og byens turister?
- Hvordan kan man få indsigt i produktionen og livet på Stålvalseværket – uden at kunne komme ind på værket?
- Hvordan skal de usynlige spor i Frederiksværk formidles eller måske synliggøres?
- Hvordan skal man arbejde formidlingsmæssigt med en by i flere lag?
- Hvordan kan man bruge diskrepansen mellem de kulturhistoriske fortællinger og nutidens opfattelser som udgangspunkt for at skabe nysgerrighed og overraskelse?
- Hvordan kan man arbejde formidlingsmæssigt med at synliggøre industrikulturens fortællinger og de oprindelige funktioner uden at Frederiksværk bliver en museumsby?
- Hvordan kan 'gjet' og andre historiske betegnelser vække nysgerrighed frem for irritation?
- Hvordan skal man arbejde differentieret med det utilgængelige og skjulte – fra at åbne op og synliggøre til at iscenesætte og forstærke det lukkede?

4: KANALEN - BYENS RYGRAD

Kanalen fra Arresø i øst til Roskilde Fjord i vest blev oprindeligt gravet i begyndelsen af 1700-tallet for at forhindre oversvømmelser. Men det blev kanalens fald på 3,97 meter og den deraf følgende vandkraft, der muliggjorde opblomstringen af produktionsanlæg og dertilhørende arbejderboliger langs med kanalen. Agatsliberiet startede længst mod øst, siden kom kanonstøberiet til. En sidekanal blev gravet og gav energi til kobberbælværk og krudtværk. Den dag i dag leverer kanalen kølevand til Stålvælværket. Uden kanal intet Frederiksværk. Rygraden i det historiske Frederiksværk er kanalen, og derfor er den historiske by i dag at finde langs kanalens overvejende øst-vestgående forløb. I dag forveksles kanalen ofte med en å og dens afgørende betydning for byens udvikling er ikke almindelig kendt. Til gengæld spiller kanalen en afgørende rolle som en af byens centrale rekreative værdier. Byens uformelle mødesteder og populære 'gå tur-ruter' er knyttet til kanalen; og lokale kalder med et smil byen for Nordsjællands Venedig.

Med læsningen *Kanalen – byens rygrad* peges der således på kanalerne som Frederiksværks kendetegn og det element, som tydeligst går på tværs af byens historiske såvel som nutidige, sociale og kulturelle lag.

Læsningen *Kanalen – byens ryggrad* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

- Hvordan kan kanalerne synliggøres og deres oprindelige udseende stedvis reetableres?
- Hvordan kan kanalernes historie som byens ryggrad formidles og blive mere selvforklarende?
- Hvordan kan kanalens funktioner forbedres med mere vand og aktivering af vandfladen?
- Hvordan kan kanalen bruges som udgangspunkt for fortætning og byudvikling, der styrker ideen om byens ryggrad og bringer byen ned til havnen og fjorden?
- Hvordan kan kanalen bruges til at styrke stisystemer og øvrig infrastruktur mellem Arresø og Roskilde Fjord?
- Hvordan skal kanalens store rekreative værdier udnyttes til at opgradere eller skabe nye mødesteder og oplevelseskvaliteter?
- Hvordan kan kanalernes betydning for biodiversiteten forbedres?
- Hvordan skal de mange bagsider langs eksempelvis Allégade og Strandgade udvikles og bidrage med deres særlige stemning og opdagelseskvaliteter?
- Hvordan kan kanalens betydning for 250 års ubrudt industrihistorie forstærkes, fra agatsliberi til nutidens køling af valserne på stålværket?

5: BYER I BYEN

En planlægger, som for nylig besøgte byen for første gang, sagde ved afrejsen, at han følte det som om han havde været i flere byer på én gang. Forklaringen herpå kan være, at byens historiske produktionsanlæg ikke som i mange andre byer ligger i byens periferi, men derimod som øer integreret i den centrale by. Hvert fabriksanlæg har haft sin egen struktur og særlige behov for arbejderboliger, energiforsyning og følgeindustri. Med tiden er bymidten vokset sammen og blevet fyldt ud, men hvert område har stadig sin distinkte stemning og fysiske udtryk. Oplevelsen af *byer i byen* forstærkes af byens generelle grid-struktur. Hvor den historiske by var orienteret øst-vest langs kanalen, blev den moderne velfærdsby overvejende struktureret langs nord-sydgående veje og jernbanen. De historiske og de moderne forløb danner tilsammen en løs grid-struktur, og man kan derfor have oplevelsen af at bevæge sig mellem meget forskelligartede miljøer adskilt af infrastrukturelle bånd. Tydelige eksempler tæller Strandgade, Nørregade, Gjethusområdet, Krudtværksområdet etc.

Byer i byen er en måde at læse byen på, som sætter fokus på byens særlige evne til at overraske og byde på mange forskellige stemninger og strukturer. Man kan på trods af byens beskedne størrelse gå på opdagelse, og få sanserne udfordret af steder med meget forskellig karakter og fysisk fremtræden. Byen er i dette perspektiv kontrastfuld og oplevelsesrig.

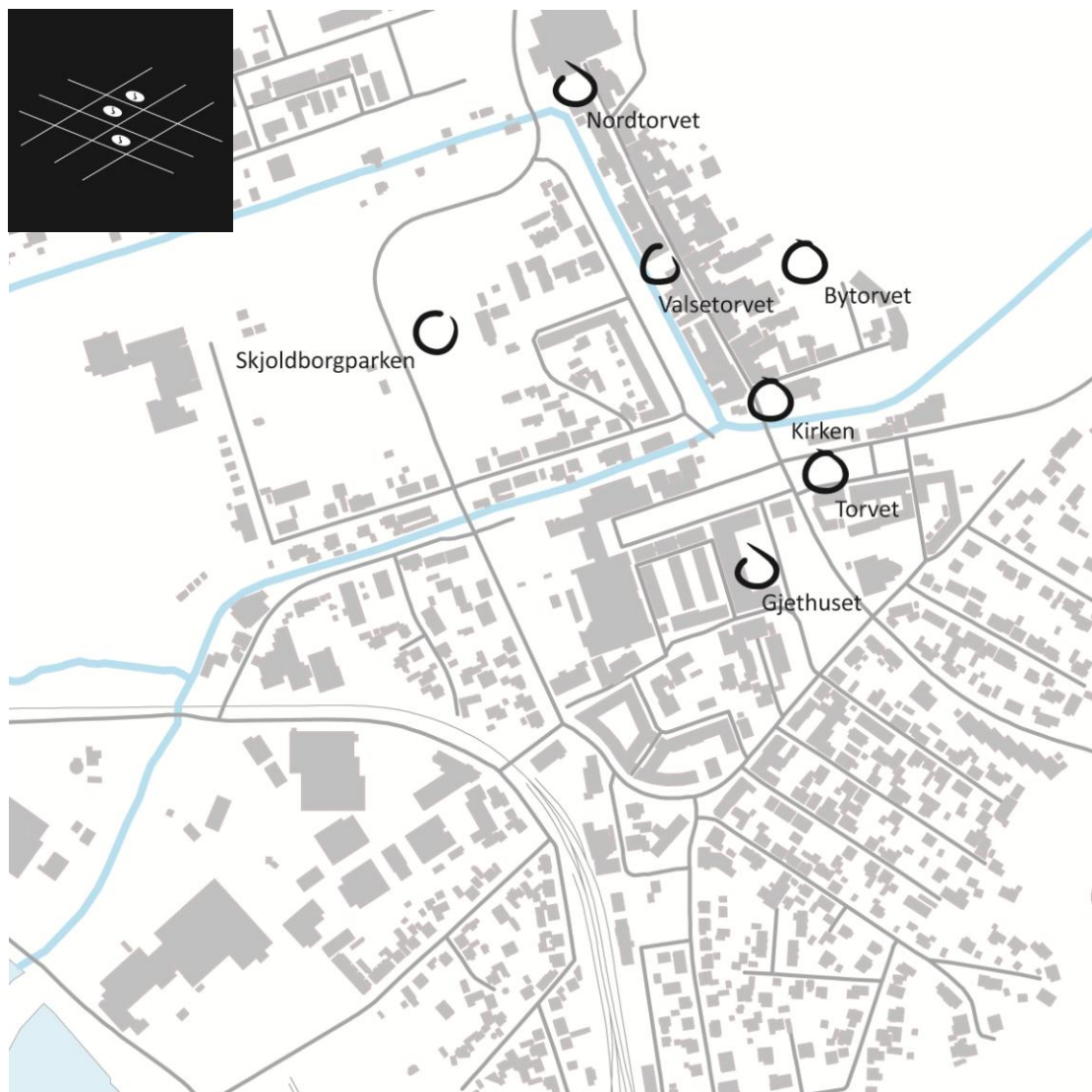
Læsningen *Byer i byen* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

- Hvordan kan man styrke kontrasterne og de forskellige områders særkender og kvaliteter: Kan Strandgade fx blive endnu mere Strandgade?
- Hvordan kan man forstærke oplevelsen af områdernes særlige karakter ved at formidle områdernes historie gennem gadenavne, særlige personligheder og andre fortællinger?
- Hvordan kan byer i byen bidrage til formidlingen af det samlede billede af Frederiksværk som en mosaikby?
- Hvordan kan læsningen bidrage til opfattelsen af Frederiksværk som en mangfoldig by, der tilbyder mange forskellige rammer for en bred vifte af livsformer?
- Hvordan kan byer i byen anvendes i en lokal oprustning af borgernes stolthed og selvforståelse ved at give de lokale borgere et større kendskab til deres eget kvarter?
- Hvordan kan øget viden om baggrunden for områderne og deres forskellighed tilskynde til øget hensyn til de historiske kvaliteter i en fortsat udvikling?
- Hvordan skal man skabe bedre forbindelser mellem de forskellige områder uden at miste kontrasterne og opdagelseskvaliteterne?
- Hvordan kan områder som historisk var koblet sammen (eksempelvis bedriftsherrens bolig på Arresødal, fabriksanlægget omkring Gjethuset og arbejderboligerne i Strandgade) formidles som et samlet kulturmiljø?

6. HVOR ER CENTRUM?

Frederiksværks bymidte består af en række historiske produktionsanlæg med tilhørende boliger, som med tiden er vokset sammen. Byen har derfor ikke som de fleste stationsbyer og købstæder et naturligt centrum, hvorudfra byen er vokset. Hvor det i andre byer er let at udpege og orientere sig efter det centrale torv eller den centrale plads, så er det uklart, hvad der er centrum i Frederiksværk. Det manglende hierarki mellem byrummene forstærker oplevelsen af en by, som er vanskelig at orientere sig i. En række byrum og pladser i bymidten aspirerer alle til titlen som byens torv, men ingen har status eller autoritet som byens centrale samlingssted. Normalt kan man udpege byens fælles mødested ved at lokalisere, hvor juletræet tændes, men i Frederiksværk sker det på et lille område foran kirken, som ikke gør krav på at være et centralt torv. Flere af de torve, der omtales som centrale fungerer i det daglige som parkeringspladser og lider under, at de omkringliggende bygninger ikke er orienteret mod pladserne. Pladsen ved Nordcenteret er byens mest befærdede torv, men er designet som en center-forplads og signalerer derfor ikke byens centrum.

Med læsningen *Hvor er centrum?* lægges der op til at diskutere, hvordan Frederiksværk skal forholde sig til sit skisma mellem på én gang at have mange og intet centrum.

Læsningen *Hvor er centrum?* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

- Hvordan ser et centrum ud i en by, der er struktureret omkring en langstrakt kanal?
- Hvordan skal historien om det manglende centrum bruges til at fortælle om Frederiksværks unikke opbygning omkring en række forskellige produktionsanlæg?
- Hvordan kan de forskellige torve i midtbyen og deres særlige historie forstærkes og formidles?
- Hvordan skal man skabe et mere klart hierarki i byen og eksempelvis samle alle større events m.m. ét sted?
- Hvordan kan man gentænke kombinationen af parkeringspladser og byliv med henblik på at understøtte byrummenes funktion som samlingspunkt?
- Skal de mange centre bidrage til fortællingen om Frederiksværk som en mangfoldig by der tilbyder mange forskellige rammer for byliv, ophold og mødesteder?
- Skal man gentænke navnene på de centrale byrum, så de bedre formidler pladsernes historie eller funktion?
- Kan en udvikling af byens pladser imødekomme ønsker om at etablere faciliteter til byens børnefamilier i form af legepladser og samtidigt formidle byens historie?
- Skal området omkring torvet, biblioteket, Palæet, museet og Gjethuset udvikles som et kulturelt og kulturhistorisk centrum?

8. HISTORIEN KRYDSEK HVERDAGSLIVET

Lægger man et kort over byens industrielle kulturarv sammen med kortmaterialet fra bylivsanalysen og den fysiske analyse dukker en række interessante krydspunkter op. Det er steder og forløb, som har kulturhistorisk værdi og samtidig er vigtige for hverdags- og bylivet i Frederiksværk. Man kan hævde, at disse krydspunkter dermed rummer et særligt potentiale, fordi man her har mulighed for at formidle og synliggøre byens historie på steder, hvor folk i forvejen færdes. Et oplagt eksempel er krydset mellem Krudtværksområdet og Nordtorvet. Her sidder folk og nyder livet på Nordtorvet uden at vide, at den fine række lindetræer overfor er plantet for at gribe de fragmenter fra bygninger og arbejdere, som indimellem blev slynget vidt omkring, når krudtet eksploderede under det farlige arbejde. Sommerhusgæster, som jævnligt handler i Nordcenteret, ved ikke, at de netop her befinder sig mindre end 50 meter fra et kulturtilbud, som er enestående selv i international sammenhæng.

Med læsningen *Historien krydser hverdagslivet* lægger vi op til at lokalisere netop de steder, hvor der både er væsentlige historier at fortælle og samtidigt mange mennesker, som færdes i hverdagen.

Læsningen *Historien krydser hverdagslivet* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

- Hvordan kan man fange folk og formidle byens historie netop de steder i byen, hvor folk i forvejen udfolder deres hverdagsliv – der hvor de handler, parkerer, henter børn etc.?
- Skal man skabe bedre sammenhænge og forbindelser, der kan knytte byens centrale byrum bedre sammen med byens kulturarv?
- Hvordan skal byens industrihistoriske museum (et museum uden mure) møde sine gæster i byens rum?
- Hvordan kan der skabes krydsningspunkter mellem historiske oplevelser i byen og byens handels- og erhvervsliv?
- Hvordan kan en mere selvforklarende historie i byens mest besøgte byrum styrke turistens oplevelse af byen?
- Hvordan kan en mere selvforklarende historie i byens mest besøgte byrum styrke selvforståelsen hos de lokale frederiksværkere?
- Hvordan skal krydset mellem nutidens kulturliv i og omkring Gjethuset og det centrale historiske byggeri udvikles?
- Hvordan skal krydset mellem Nordtorvet og Krudtværksområdet udvikles?
- Hvordan skal krydset mellem Allégade og Torvet, hvor cyklister og gående møder kanalen udvikles?
- Hvordan kan man generelt tænke i små velvalgte indgreb, som udpeger de vigtigste steder og med en relativ begrænset indsats skabe bedre byrum og en mere selvforklarende historie?

8. FORBINDELSER MED HISTORIE

Byens særlige opbygning, fraværet af velkendt hierarki og kystskrænten, som kiler sig skråt ind i byen, er alle faktorer, som er med til at gøre infrastrukturen i Frederiksværk til en udfordring. Mange udefrakommende oplever, at byen er vanskelig at finde rundt i, lokale borgere cykler dagligt på fortovet for at komme gennem Allégade, og gymnasieeleverne udviser dødsforagt, når de i jagten på bagerbrød krydser Peder Falsters Vej. En sommerhusgæst fortæller, hvordan hun i mangel på legepladser lader børnene lege på parkeringspladsen bag kirken, uvidende om, at der i hjørnet af selv samme parkeringsplads er en sti, som leder op til en skøn ny naturlegeplads i skoven.

Forbindelser handler typisk om, hvordan byens infrastruktur fungerer – eller ikke fungerer – i hverdagen. Når vi fremhæver forbindelser som et tema i dette parallelopdrag er det for at sætte fokus på tre forhold: 1) Dels ønsker vi at udforske, hvordan byens stier og vejforløb bidrager med fortællinger om byens historie. Det kunne være stien, hvor kanonerne blev kørt fra støberiet og ned til ventende skibe på havnen. 2) Dels er der brug for det, man kan kalde en historisk infrastruktur – en bedre sammenkobling af byens historiske punkter. 3) Og endelig er der et sammenfald mellem at styrke adgangen til byens historiske ryggrad – kanalens øst-vestgående forløb – og et generelt ønske om at forbedre adgangen til byens blå og grønne kvaliteter.

Med læsningen *Forbindelser med historie* lægges der op til at se på tværs af historie, fysiske strukturer og hverdagsliv med henblik på at skabe forbindelser, som både løser nogle af hverdagens infrastrukturelle udfordringer, forbedrer adgangen til byens rekreative værdier og samtidig understøtter byens kulturhistorie og identitet som Stålsat By.

Læsningen *Forbindelser med historie* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

- Hvordan kan man formidle historier og sammenhænge ved at udnytte de visuelle forbindelser (særligt udsigten fra skrænten) i byen?
- Kan forskellige tematiske ruter gennem byen fortælle historien om Stålsat By?
- Hvordan kan nye og bedre forbindelser give både borgere og turister lettere adgang til byens historiske og rekreative kvaliteter?
- Skal der etableres forbindelser, der binder historiske punkter bedre sammen og samtidig forbedrer de bløde trafikanters flow gennem bymidten?
- Skal de uofficielle og selvetablerede stier, som de lokale frederiksværkere i deres dagligdag har fundet gennem byen – fx på tværs af Peder Falsters Vej – bruges som inspiration til nye forbindelser, der kan understøtte hverdagslivets bevægelsesmønstre og samtidig trække liv forbi de kulturhistoriske steder?
- Kan arbejdet med *Forbindelser med historie* understøtte kommunens fokus på sundhed og bevægelse ved at skabe bedre adgang for alle til byens grønne områder – kan *Forbindelser med historie* samtidig fungerer som sundhedsstier?
- Kan landskabet hives ind i byen (og måske omvendt) ved at forbedre forbindelserne til skoven, kystskrænten og områderne ved fjorden?
- Kan arbejdet med *Forbindelser med historie* understøtte kommunens fokus på at forbedre infrastrukturen og sikre trygge skoleveje?

9. ANKOMSTEN TIL BYEN

Hvordan byder Stålets By sine besøgende velkommen? Hvilke indtryk møder en, når man kommer udefra og bevæger sig ind i byen? Er det tydeligt for enhver, at Frederiksværk er Stålets By? I tidligere tider blev man mødt af en muret byport, der håndfast tog imod. I dag er byens grænser mere diffuse, og en rundkørsel med kunst i midten er måske det tætteste, man kommer på en nutidig byport. I Sydeuropa fortæller et hav af skilte i god tid gæsten, hvad han eller hun har i vente i næste by. I Frederiksværk kræver det en særlig indsats at blive bekendt med byens særkender og kvaliteter. Når målet er at gøre byens historie mere synlig og selvforklarende, kan det være relevant at se på, hvordan byen præsenterer sig selv. Dels i form af ruterne ind i byen. (Her er ankomsten fra syd via Strandvejen måske stålbyens svar på Margueritruen, fordi man her oplever det enorme stålværksområde på havnen, arbejderboligerne, huset fra tv-serien Sommer og stationen). Dels i form af det som sker på selve bygrænsen, dels i form af formidling via skilte, lys og andet som møder den ankommende og endelig i form af de unikke muligheder for at opleve og overskue byen fra udsigtspunkter langs kystskrænten.

Med læsningen *Ankomsten til byen* lægges der op til at arbejde visuelt, fysisk og formidlingsmæssigt med præsentationen af Frederiksværk og visionen om at gøre Frederiksværk mere selvforklarende som Stålsat By.

Læsningen *Ankomsten til byen* lægger op til at se på nogle af følgende spørgsmål:

- Hvordan skal man synliggøre byens identitet som Stålsat By over for turister, sommerhusgæster og lokale?
- Hvordan skal man med fysiske og formidlingsmæssige tiltag differentiere Frederiksværk fra andre nordsjællandske byer?
- Hvordan kan man mindske oplevelsen af en diffus og udflydende bygrænse?
- Hvordan skal byens historie og måske særligt stålværket synliggøres allerede ved ankomsten til byen?
- Hvordan kan man øge folks evne til at orientere sig i byen, forstå dens særlige opbygning og finde vej til byens oplevelser? (Et eksempel er det T-kryds, hvor Strandgade rammer Jernbanegade)
- Hvordan kan ankomsten via Sandskåret, der byder på et vue over byen med Gjethuset i centrum, forstærkes som en oplevelsesrig ankomst?
- Hvordan kan historiske ankomststeder/ruter fra både land- og vandsiden formidles?

Del 4

ANBEFALINGER TIL VIDERE PROCES

Undervejs i arbejdet med foranalysen er det blevet drøftet, hvilket format og hvilke metoder der vil egne sig til en videreudvikling af projektet. Der lægges på den baggrund op til at gennemføre et parallelopdrag. Et forslag til opdragets format er skitseret i det følgende.

Opgaven kort

Det er Halsnæs kommune og Realdanias ønske at gennemføre et parallelopdrag, der skal føre til kreative og nytænkende svar på spørgsmålet:

- **Hvordan kan Frederiksværks unikke industrihistorie synliggøres, formidles og blive omdrejningspunkt for udviklingen i byen?**

Af ansøgningen: *'Frederiks Værk – en stålsat vision. Forprojekt om grundlaget for en fremtidig udvikling i Frederiksværk, baseret på industrikulturen enorme potentiale'* fremgår det at partnerskabet ønsker svar på 1) hvordan industrihistorien kan blive et bindeled i bystrukturen, 2) hvordan man kan øge by- og livskvaliteten med udgangspunkt i de stedbundne kvaliteter, 3) hvordan man kan synliggøre industrikulturens enorme potentiale og 4) hvordan kan man skabe bedre sammenhæng mellem byens forskellige historiske miljøer.

Opgaven for deltagerne i parallelopdraget er dermed at give Halsnæs Kommune det bedst mulige grundlag for det fremtidige arbejde med byens industrielle kulturarv. Herunder forslag til konkrete omdannelser og initiativer, som kommunen kan vælge umiddelbart at realisere.

Afgrænsning

Foranalyserne har kortlagt en bred vifte af industrihistoriske spor, levn og artefakter - fra betydningsfulde personer, kulturmiljøer, fotos, kortmateriale, lydcollager, historiske forbindelser, arkæologiske fund og markante bygninger. Det meste er lokaliseret i Frederiksværk, men der er også spor af stål- og militærindustrien i hovedstaden og en lang række lande verden over. Det udgør tilsammen bruttomængden af relevant industrihistorisk materiale.

I tillæg til det historiske materiale har foranalysen skabt en forståelse af, hvordan nutidens by fungerer, opfattes af borgerne samt er fysisk struktureret.

Stålsat By er således kendetegnet ved at være et projekt, hvor kulturarven knytter an til nutiden:

- Stålsat By er 250 års uafbrudt industrihistorie, som helt unikt inkluderer et aktivt stålværk.
- Stålsat By kan ikke alene relateres til enkelte bygninger, men kan aflæses i selve byens struktur og opbygning.
- Industrimuseet Frederiks Værk forstår sig selv som et museum uden mure.
- Stålsat By peger ikke kun tilbage i tiden, men omhandler i høj grad Frederiksværks nuværende selvforståelse og projektet inkluderer dermed et identitetsarbejde.
- Stålsat By ønsker at inkludere de lokale frederiksværkere i formidlingen af byens industrifortællinger.

For at sikre størst muligt udbytte af parallelopdraget og samtidigt udnytte, at der er gjort et grundigt forarbejde, anbefales det at inddele parallelopdragsfasen i to faser. Det anbefales at undgå en traditionel geografisk afgrænsning af konkurrenceområdet i fase 1, og i stedet lade det være op til de enkelte teams at udpege og definere et samlet greb eller koncept. Man kan anføre, at konkurrenceområdet implicit er udpeget i kraft af de elementer/områder som indgår i foranalyserne.

I parallelopdragets fase 2 er det muligt at bede de enkelte hold om en detaljering eller eksempler på udmøntning af deres overordnede koncept på udvalgte lokaliteter. Her kan det overvejes om de tre

---

hold skal detaljere samme steder eller steder som giver mest mening i forhold til det overordnede greb, de har præsenteret i fase I.

Demonstrationsværdi

(Se også afsnittet "Projektets fokus og centrale begreber" på side 7) Det er Kommunens og Realdanias ønske, at parallelopdraget opnår demonstrationsværdi og dermed kan fungere som inspiration for andre byer/kommuner med tilsvarende udfordringer. Projektet er særligt og nyskabende på flere måder:

- Dels i kraft af sit fokus på industriel kulturarv som driver og løftestang for byudviklingen. Her vil Frederiksværk få en særstatus i Danmark og være sammenlignelig med byer som Zabrze i Polen, Gendringen i Holland og Sesto San Giovanni i Italien.
- Dels i kraft af en tilgang, der kombinerer kulturarv med hverdagslivet i byen. Projektet undersøger således som et centralt element, hvordan man kan formidle byens historie til borgerne, dér hvor de færdes i hverdagen.
- Dels i kraft af en ligelig vægtning af historieformidling og arkitektur. Det dobbelte faglige perspektiv vil gennemsyre opgaveformulering, sammensætning af teams, opponentgruppe etc.
- Dels i form af et utraditionelt program og parallelopdragsproces. Vi ønsker eksempelvis at inddrage film, lyd og billeder som et væsentligt baggrundsmateriale og vi ønsker en proces, hvor vi bruger byens ressourcepersoner aktivt, og sikrer vidensoverlevering og kontinuitet i processen ved at centrale personer er med hele vejen.

Parallelopdraget som metode

Parallelopdraget (PO) er en egnet metode, når opdragsgiver ønsker at undersøge, hvordan en vision kan realiseres på forskellige måder. PO er en proces hvor to eller flere rådgivere engageres til at løse den samme opgave på samme vilkår. Da det ikke er en konkurrence, er der ingen krav om anonymitet, hvorfor hele processen typisk forløber som en åben dialogproces. Opdragsgiveren kan dermed løbende revidere, justere og styre opgaveløsningen inden for de i udbudsmaterialet givne rammer.

Der udpeges i princippet ikke en vinder af et parallelopdrag, da det ikke er en konkurrence. Dog er der i DK tradition for at vurdere forslagene i forhold til hinanden, og i en vurderingsskrivelse fremhæve det forslag opponentgruppen finder bedst svarer på opgaven. Opdragsgiver er fri til at benytte alle elementer fra samtlige forslag i det videre arbejde.

Forventet resultat af parallelopdrag

- Et fysisk- og formidlingsmæssigt HOVEDGREB der udpeger, hvordan kommunen bedst muligt griber en langsigtet indsats for at synliggøre og kommunikere byens industrielle kulturarv an.
- En række præcise og prioriterede FORSLAG TIL FYSISKE OMDANNELSER af udvalgte steder i byen med henblik på at gøre byens industrihistorie mere selvforklarende og samtidigt understøtte en positiv udvikling af byen og bylivet.
- En række præcise og prioriterede FORSLAG TIL FORMIDLINGSINITIATIVER (skiltning, belysning, undervisning, events) med henblik på både at markedsføre byen udadtil og indadtil gøre borgerne bevidste og stolte af byens historie.
- Mulighed for at omsætte hovedgreb og forslag fra parallelopdraget til en UDVIKLINGSPLAN FOR STÅLETS BY, der i kommende årtier kan guide og inspirere byudviklingen i Frederiksværk, føre til konkrete anlægsprojekter og skrives ind i relevante kommuneplaner og planstrategier.

Opgavens fagområder

De enkelte teams skal demonstrere en evne til at sammentænke formidling, kulturhistorie og arkitektur, og se dem alle som elementer i en strategisk byudvikling. *Arkitektonisk* forudsætter opgaven kompetencer inden for byplanlægning, bevaringsarbejde og landskabsarkitektur. *Formidlingsmæssigt* forudsætter opgaven kompetencer inden for historiefomidling, bybranding og borgerinddragelse. De deltagende teams kan være ledet af en rådgiver (kontraktlig part) med speciale inden for et af fagfelterne.

Organisering

Processen organiseres i vidt omfang som en traditionel konkurrence. Men det er afgørende, at sprog og begreber afspejler, at der er tale om et parallelopdrag og ikke en konkurrence. Der nedsættes eksempelvis en *vurderingsgruppe* og ikke en *dommerkomité* etc. De primære aktører er:

- Styregruppe bestående af Halsnæs Kommune, Industrimuseet Frederiks Værk og Realdania. Gruppen har beslutningskompetence og det afgørende ord i vurderingen af forslagene.
- De deltagende teams.
- Faglig vurderingsgruppe bestående af tre eksterne fageksperter udpeget af partnerskabet
- Følgegruppe med supplerende faglige rådgivere og repræsentanter fra relevante forvaltninger.
- Proceskonsulent.

Proces

Det anbefales at selve arbejdsprocessen forløber i to eller tre faser adskilt af fælles workshops. En mulig proces kunne se således ud:

(Tilbudsfase med udvælgelse af tre rådgiverteams)

Uge 1:	Udsendelse af opgavebrief
Uge 2:	Indledende møde
Uge 2-5:	Arbejdsfase I (greb og koncept)
Uge 5:	Workshop I
Uge 6-9:	Arbejdsfase II (detaljer)
Uge 9:	Workshop II
Uge 10-11:	Arbejdsfase III (justering og tilpasning)
Uge 11:	Afleveringsmøde
Uge 12:	Udsendelse af skriftlig vurdering af de afleverede forslag

Det er muligt at invitere borgere eller professionelle aktører med ind i processen undervejs.

Varighed

Samlet varighed af selve arbejdsprocessen er ca. 3 måneder. Dertil kommer den indledende proces med tilbudsgivning, udvikling af program og politisk godkendelse af dette (forventet varighed ca. 6 mdr.). Den samlede proces forventes at kunne afsluttes inden for en samlet ramme på 12 mdr.

Økonomi

Da det samlede rådgiverhonorar vil ligge mellem 0,5 og 1,5 mio. kroner udbydes parallelopdraget i henhold til reglerne om annoncering af tjenesteydelseskontrakter i Tilbudsloven (§§ 15a – 15d) - og ikke EU's udbudsdirektiv.

Kommunen skal som minimum annoncere i dagblad, via web eller lignende. Der kan annonceres offentligt, eller der kan fremsendes et udbudsbrev til en række (10-20) udvalgte rådgivere. Denne tilbudsrunde fungerer som prækvalifikation til parallelopdraget. Der udvælges tre tilbudsgivere, som alle tildeles opgaven. Man kan vælge at udvælgelseskriterierne eksempelvis er kompetencer, teamets organisering og erfaringer, samt timepriser ved en eventuel efterfølgende bearbejdning.

Kommunen kan med fordel vælge at øge motivationen hos rådgiverne og afstemme forventninger ved at angive intentionerne for det efterfølgende arbejde. Eksempelvis ved at anføre om der skal udarbejdes en samlet plan på baggrund af parallelopdraget, om kommunen har intention om at bruge en eller flere af de deltagende rådgivere, og eventuelt angive en økonomisk ramme for det efterfølgende arbejde.

Uforpligtende budgetskitse:

UDGIFTER			INDTÆGTER		
Post	Beløb	Deltotal	Post	Beløb	Deltotal
Præcisering af grundlaget for opdraget. Kortmateriale, an:	200.000		Kommunalt budget 2013	1.000.000	
Udarbejdelse af opgavebrief med bilag	250.000		Kommunale timer	500.000	
Vederlag til deltagere 3x400	1.200.000		Samlet kommunal finansiering		1.500.000
Annonceringsskrivelse og håndtering af tilbudsprocessen	70.000		Fondskat 17½ pct	245.000	
Honorar vurderingsgruppe	90.000		Rådighedsbeløb fra Realdania	1.400.000	
Udarbejdelse af skriftlige tilbagemeldinger på fase 1 og 2	100.000		Samlet støttebeløb Realdania		1.645.000
Layout af opgavebrief og skriftlige vurderinger	40.000				
Mødefacilitering	50.000				
Udstilling, inddragelse og formidling	200.000				
Eksterne udgifter samlet		2.200.000			
10 pct. uforudsete udgifter	200.000				
Kommunal medfinansiering i form af timer	500.000				
17,5 pct fondsskat	245.000				
Samlede udgifter	3.145.000		Samlede indtægter	3.145.000	

Processen herfra

Nærværende dokument samt de tre analyser forventes godkendt af styregruppen i uge 43, 2012 og udgør dermed resultatet af foranalysen og et oplæg til et kommende parallelopdrag

Kommunen ansøger Realdania om medfinansiering til gennemførelse af parallelopdraget. Nærværende notat samt analyser fungerer som ansøgningsmateriale, men skal have følge af et egentligt ansøgningsbrev.

Materialet fra foranalysen forelægges Teknik- og miljøudvalget samt Kultur- og Fritidsudvalget til orientering og udvalgene træffer beslutning om fremsendelse af ansøgning til Realdania om medfinansiering af parallelopdraget. Dette forventes afsluttet den 27. november, hvorefter ansøgning fremsendes med henblik på, at Realdania når at behandle den inden jul.

Der indgås aftale med rådgiver om konsulentbistand til gennemførelse af parallelopdragsfasen i januar 2013. Hernæst igangsættes tilbudsfasen og udarbejdelse af grundlaget for parallelopdraget. Det forventes at parallelopdraget er afsluttet med udgangen af 2013.

”Folk skal ikke anstrenge sig for at møde historien, men historien skal anstrenge sig for at være til stede, der hvor folk lever deres daglige liv.”

Kontakt

Projektleder Charlotte Scheel

Direkte 4778 4414 · chsc@halsnaes.dk

Miljø og Teknik · Team Natur

Rådhuspladsen 1 · 3300 Frederiksværk · Telefon 4778 4000 · Fax 4778 4099

www.halsnaes.dk

Museumschef

Frank Allan Rasmussen

Direkte 4772 0605 · Mobil 3031 0083 · frar@halsnaes.dk

Industrimuseet Frederiks Værk

Torvet 18-20 · 3300 Frederiksværk · Telefon 4772 0605

www.indmus.dk